

Norbert Pilarz

ORCID: 0000-0002-1020-2269

Uchwała dworska na Tatary (1614) i jej anonimowy drukarz. Próba ustalenia wydawcy

Odnotowana w *Katalogu starych druków Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich*¹ anonimowa *Uchwała dworska na Tatary* jest satyrą na oszustwa, jakich dopuszczają się dworzanie na szkodę swoich panów. Autor w żartobliwy sposób ukazuje, jak dworzanie unikają płacenia podatków na obronę granic przed Tatarami². Styl utworu, typ humorystyki i prześmiewcza intencja twórcy wiążą druk z nurtem literatury sowizdrzalskiej.

Oprócz egzemplarza Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich (sygn. XVII-798-II), zachowanego w dobrym stanie, ale pozbawionego ostatniej karty, znamy dziś tylko jeden³, uszkodzony, lecz kompletny, znajdujący się obecnie w Bibliotece Jagiellońskiej (sygn. 1044 I Mag. St. Dr.). Uszczerbki tego przekazu sprawiły, że to ossoliński egzemplarz – mimo niekompletności – został podstawą sporządzonej przeze mnie edycji *Uchwały dworskiej*

¹ *Katalog starych druków Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich. Polonica wieku XVII*, t. 1, oprac. B. Górska, W. Tyszkowski, Wrocław 1991, s. 66–67.

² Problem ten nie był swoją drogą nowy w literaturze polskiej. Wezwanie do uchwalenia podatków na wojsko jest celem *Pieśni v* z księgi II *Pieśni o spustoszeniu Podola* Jana Kochanowskiego.

³ Aleksander Brückner wzmiankuje o istnieniu trzeciego egzemplarza, który miał być nieuszkodzony i kompletny. Znajdował się on w Bibliotece Narodowej w Petersburgu; zob. A. Brückner, *Studia nad literaturą polską XVII wieku*, „Rozprawy Akademii Umiejętności. Wydział Filologiczny” 1919, t. 12, s. 87. Dzisiaj, niestety, nie mamy o nim żadnych informacji.

na *Tatary*⁴, a egzemplarz krakowskiej księżnicy potraktowałem jako pomocniczy. Funkcje podstawy pełni jedynie dla karty B2r.

Na stronie tytułowej *Uchwały dworskiej na Tatary* nie ma informacji o drukarzu ani miejscu wydania, co nie było w tamtym okresie rzadkością. Na początku XVII wieku w Krakowie wyprasowano wiele anonimów typograficznych – w pierwszych dwudziestu latach XVII wieku ukazało się ich ok. 800⁵. Było to spowodowane głównie zaostrzeniem cenzury, przede wszystkim prewencyjnej, którą w początkach XVI wieku wprowadzały edykty królewskie⁶, natomiast w latach późniejszych, po soborze trydenckim, na ogół władze kościelne. O kontroli represyjnej świadczą, w Polsce tworzone dość późno, indeksy ksiąg zakazanych. Polskie przedruki takich spisów, z uwzględnieniem rodzimych dzieł, powstały w 1603 roku z polecenia biskupa krakowskiego Bernata Maciejowskiego, rok później z inicjatywy biskupa chełmskiego Jerzego Zamojskiego, zaś kolejny indeks został opracowany w 1617 roku przez biskupa krakowskiego Marcina Szyszkowskiego⁷.

Wskazanie, w jakiej oficynie mógł zostać wydrukowany utwór, wymaga skojarzenia metod archiwalnych (odnalezienie w literaturze przedmiotu informacji lub hipotez na temat składników adresu wydawniczego dzieła z 1614 roku) i typograficznych. Pierwsze z nich nie przyniosły jak dotąd żadnego rezultatu. Pozostają analizy materiału typograficznego (czcionki, elementów zdobniczych), porównywanie wizualnego ukształtowania kart druku (w tym karty tytułowej) i wytypowanie praktyk drukarskich właściwych dla konkretnej oficyny.

W pierwszej kolejności postanowiłem przyjrzeć się drukarniom z Krakowa, jako że był to ówczesnie największy ośrodek drukarski w Polsce, w którym licznie powstawały anonimy typograficzne. Do przeprowadzania badań porównawczych wybrałem 9 warsztatów, które działały w 1614 roku w mieście oraz jego okolicach. Zaliczają się do nich drukarnie: Piotrkowczyków, Łazarzowa, Marcina Kobyłeckiego, Sebastiana Sternackiego (początkowo istniejąca w Krakowie, później działająca w Rakowie), Szymona Kempiniego, Bazylego Skalskiego, Mikołaja Loba, Stanisława Giermańskiego i Jana Szarfenbergera (działająca do 1614 roku)⁸.

⁴ Edycję krytyczną utworu złożono do druku w czasopiśmie „Barok”.

⁵ A. Franczyk-Cegła, *Problemy metodologiczne w identyfikacji anonimów typograficznych na podstawie druków krakowskich z lat 1601–1620*, „Terminus” 2019, nr 4, s. 439.

⁶ O zaangażowaniu władców w cenzurę na początku XVI wieku zob. P. Buchwald-Pelcowa, *Cenzura w dawnej Polsce. Między prasą drukarską a stosem*, Warszawa 1997, s. 25–35.

⁷ Tamże, s. 141–142.

⁸ *Drukarze dawnej Polski od XV do XVIII wieku. Tom 1: Małopolska. Część 2: Wiek XVII–XVIII*, t. 1, A–K, red. J. Pirożyński, Kraków 2000, s. 11.

Zastosowane przez anonimowego typografa kroje czcionek, plecionkowa winietka oraz ukształtowanie karty tytułowej pozwalają zawęzić poszukiwania tłoczni, która najprawdopodobniej wypuściła *Uchwałę dworską na Tatary*.

Z analizy druków, które zeszyły z pras warsztatów w okresie zbliżonym do wydania satyry, wynika, że najwięcej podobieństw łączy ją z drukami oficyny Bazylego Skalskiego. Skalski od roku 1603 dzierżawił Drukarnię Łazarzową, w dwuleciu 1604–1605 sygnował druki z oficyny Januszowskiego swoim imieniem i nazwiskiem (w 1604 było ich aż 16, w 1605 tylko jeden), natomiast w 1606 roku założył własny warsztat. O jego życiu nie wiemy zbyt wiele. Urodził się prawdopodobnie ok. 1570 roku, a zmarł po 1619⁹.

Skalski brany jest przeze mnie pod uwagę jako drukarz *Uchwały dworskiej na Tatary* także z powodu oskarżenia go w roku 1618 o wydawanie literatury sowizdrzalskiej. W tym kręgu lokuję bowiem, jak wspomniałem, anonimową satyrę z 1614 roku. Trzeba nadmienić, że drukarz miał problemy z prawem także wcześniej, w roku 1616, kiedy to został pozwany przez rektora Akademii i kurię biskupów. Nie wiemy jednak, czego dotyczyły wytoczone wówczas zarzuty. Dwa lata później kuria biskupia wykryła, że Skalski wytłoczył w swojej oficynie dwa druki uznane za sowizdrzalskie: *Pannie łańcuszek* oraz *Quaestio an liceat clericis emere et possidere bona terrestria*. Ukarano go grzywną w wysokości 100 zł w złocie. Kara była tak dotkliwa, że w 1619 roku Skalski zamknął swój warsztat i zakończył działalność drukarską¹⁰.

Karol Badecki wskazuje kolejne druki o takim charakterze, prawdopodobnie pochodzące z oficyny krakowskiego drukarza, m.in. *Biesiady rozkoszne Baltyzera* (1610–1615) oraz *Kiermasz wieśniacki* (ok. 1618), a w bibliografii Estreicherów dodano do „sowizdrzalskich” dzieł, prawdopodobnie wytłoczonych przez Skalskiego, *Rozmowę młodzieńca z panną* Adama Władysławiusza (ok. 1607)¹¹.

Analizę cech typograficznych badanego druku rozpocznę od opisu i charakterystyki części składowych karty tytułowej anonimowego dzieła. Decydujące wydają się w tym przypadku: ozdobniki i winieta, zastosowana w daciej fraktura oraz układ kompozycyjny.

Karta tytułowa otoczona jest liniową ramką, w dolnej oraz przegrzbiekowej części karty występuje tylko jedna linia, a w zewnętrznej oraz

⁹ *Drukarze dawnej Polski od xv do xviii wieku. Tom 1: Małopolska. Część 2: Wiek xvii–xviii*, t. 2, L–ż i drukarnie żydowskie, red. J. Pirożyński, Kraków 2000, s. 575–576.

¹⁰ Tamże, s. 577–578.

¹¹ Tamże, s. 580.

górnjej – dwie. Taki typ ramki był charakterystyczny dla druków Skalskiego¹². W dolnej oraz górnej części ramki umieszczono rozetki typograficzne. Podobnego obramowania z rozetką w żywej paginie użyto w wielu drukach, które wytłoczył Skalski w swojej oficynie oraz wcześniej w Drukarni Łazarzowej, np. w *Cudownych wierszach z indyjskiego języka...* Stanisława Grochowskiego (il. 1), datowanych na rok 1611.

Kolejnym wyróżnikiem karty tytułowej jest użyta w datacji czcionka frakturowa (il. 2)¹³. Tego typu frakturę wykorzystywano m.in. w Drukarni Łazarzowej już w drukach z lat sześćdziesiątych XVI wieku. W XVII wieku nadal możemy ją odnaleźć, m.in. w dziele *Zwierciadło roczne na trzy części rozdzielone...* Szczęsnego Żebrowskiego, wydanym w roku 1603, kiedy to Skalski zaczynał swoją pracę u Jana Januszowskiego. Musiał zatem zastać frakturę w zasobach drukarni, a potem stosował ją wielokrotnie w utworach tłoczonych we własnej oficynie. Można posłużyć się frakturą w dacie wydania traktować jako „pożyczkę” z konwencji polskich druków publikowanych w Drukarni Łazarzowej (zob. il. 3–4). Należy także zauważyć ukośnik (służący jako przecinek) wstawiony między elementami adresu wydawniczego (przed datą roczną), obecny zarówno w *Uchwale dworskiej na Tatary*, jak i w drukach Skalskiego¹⁴.

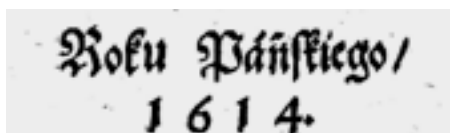
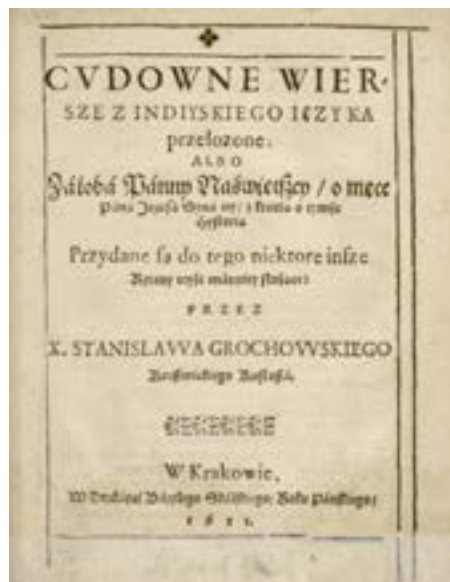
Kolejnym komponentem karty tytułowej, któremu warto się uważnie przyjrzeć, jest plecionkowa winietka, stosowana w Drukarni Łazarzowej niemal od początków jej istnienia. Po otwarciu przez Skalskiego własnej oficyny była także używana w drukach tłoczonych w jego warsztacie. Kształt winietki z analizowanego druku stanowi, jak się wydaje, składnik wyposażenia drukarni Bazylego i naśladuje plecionkę znaną z publikacji Łazarza Andrysowica i jego syna.

¹² Tamże, s. 588. Taki typ ramki, określane przez Kazimierza Piekarskiego jako „L” (zob. K. Piekarski, *Bibliografia dzieł Jana Kochanowskiego. Wiek XVI i XVII*, Kraków 1930, tabl. v), występuje także w drukach anonimowych typograficznie, ale przypisywanych Skalskiemu; zob. A. Oszczyda, *Do bibliografii druków Stanisława Grochowskiego. Anonim wydawniczy „Łez smutnych po ześciu [...] Jana Zamoyskiego” i jego impresor*, „Pamiętnik Literacki” 2018, nr 4, s. 231.

¹³ Niestety ze względu na zbyt małą próbę nie jesteśmy w stanie określić dokładnie stopnia pisma. Jednakże po analizie porównawczej możemy stwierdzić, że jest to fraktura pomiędzy krojem Double pica (20 ww. = 144 mm) oraz Kleine canon (20 ww. = 220 mm); zob. tabela krojów fraktury w: H. Carter, *A View of Early Typography: Up to About 1600*, London 2002.

¹⁴ Skalski nie był jedynym drukarzem, który stosował taką formę, ale ponieważ pojawiała się w większości jego druków – możemy postrzegać ją jako przyzwyczajenie w kształtowaniu datacji przez typografa.

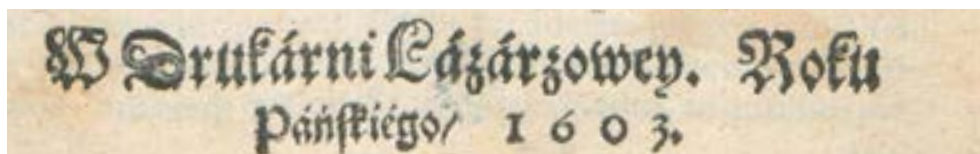
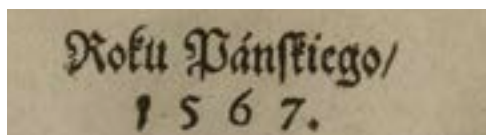
1. Karta tytułowa *Cudownych wierszy z indyjskiego języka przełożonych...* Stanisława Grochowskiego, Kraków 1611.

2. Fraktura w daciej w *Uchwale dworskiej na Tatarzy*.

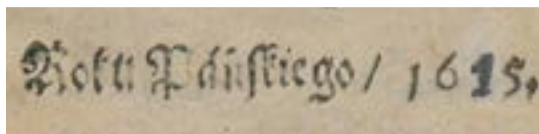
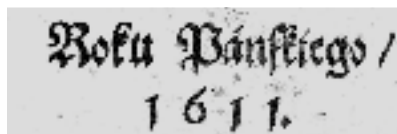
Fraktura w daciej w drukach z Drukarni Łazarzowej (xvi, xvii wiek):

3. Fraktura w daciej w *Rejestrze do porządku i do artykułów prawa magdeburskiego*, Kraków 1567.

4. Fraktura w daciej w *Zwierciadle rocznym na trzy części rozdzielonym... Szczęsnego Żebrowskiego*, Kraków 1603.

Fraktura w daciej w drukach z oficyny Bazylego Skalskiego (1611, 1615):

5. Fraktura w daciej w *Triumfie niezwykczonemu monarsze Zygmuntowi III* Jacka Sornatowicza, Kraków 1611.
6. Fraktura w daciej w *Ucisku koronnym* Jana Krajewskiego, Kraków 1615.

7. Ozdobnik z *Uchwały dworskiej na Tatary* (69 × 30 mm).

8. Ozdobnik z publikacji Drukarni Łazarzowej *Wyprawy plebańskiej*, Kraków 1590 (69 × 30 mm).

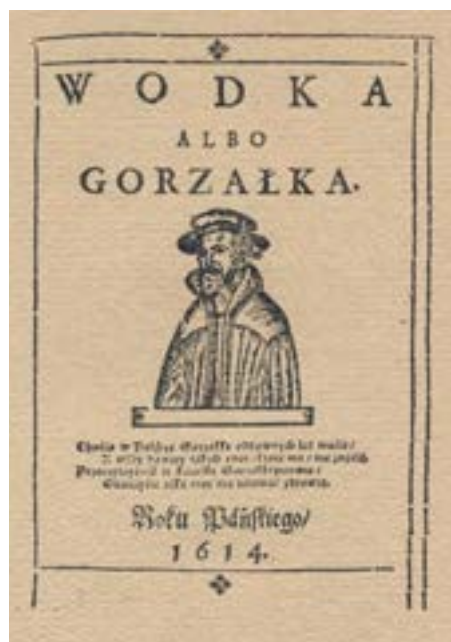
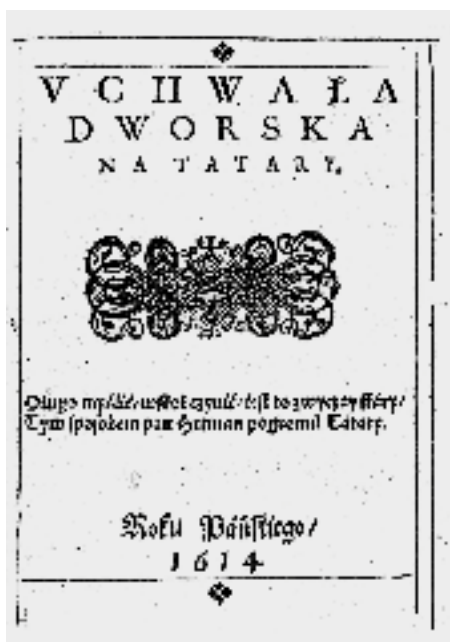
9. Ozdobnik z publikacji Drukarni Łazarzowej *Wyprawy plebańskiej*, Kraków 1590 (69 × 30 mm).

Po omówieniu komponentów karty tytułowej i zestawieniu ich z tożsamymi i podobnymi parametrami, używanymi w Drukarni Łazarzowej i oficynie Skalskiego, należy się przyjrzeć kompozycji pierwszej strony druku. Jej układ graficzny (rozplanowanie tekstu oraz położenie stałych elementów identyfikujących publikację) jest zbliżony do ukształtowania strony tytułowej anonimowego druku sowizdrzalskiego *Wódka albo gorzałka*¹⁵.

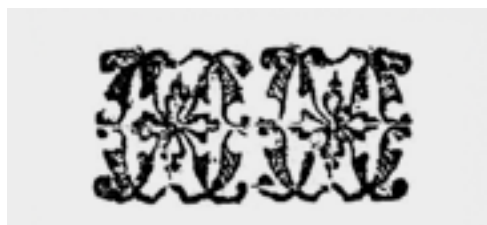
Karol Badecki stwierdził, że typografem nieoznaczonej wydawniczo *Wódki albo gorzałki* był prawdopodobnie Skalski, ze względu na rycinę przedstawiającą mężczyznę w płaszczu i kapeluszu, używaną w innych drukach wychodzących z jego oficyny¹⁶. Podejrzenia te potwierdza Agnieszka Franczyk-Cegła, badaczka anonimów drukarskich z początków

¹⁵ J. Potański, *Wódka albo gorzałka*, Kraków 1614, Biblioteka Kórnicka, sygn. 12888.

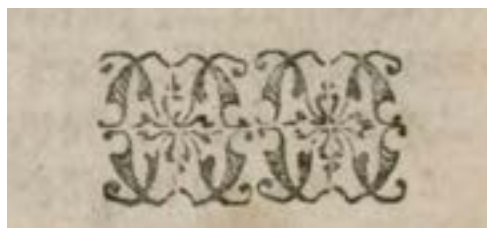
¹⁶ K. Badecki, *Literatura mieszczańska w Polsce XVII wieku*, Lwów 1925, s. 426–427.

- 10–11. Karty tytułowe *Uchwały dworskiej na Tatary* oraz *Wódki albo gorzałki* (Kraków 1614) – tożsame pod względem układu komponentów.

12. Winiетка z *Uchwały dworskiej na Tatary*.

13. Winiетка z *Epithalamium albo Wiersz Ślubny...* Jacka Sornatowicza, Kraków 1614. Druk przypisywany jest Skalskiemu.

14. Winiетки z dodatkowymi ozdobnikami po bokach w *Alloqviorvm Osiecensium...* Kaspra Cichockiego, Kraków 1615.

XVII wieku. Zauważa ona, że oskarżeni w roku 1643 za wydawanie literatury sowizdrzalskiej Marcin Filipowski oraz Bartłomiej Kwaśniewski przyznali się do wydania *Rybałta* z roku 1632. Zamieszczono tam tę samą rycinę z mężczyzną w płaszczu. Jak się okazuje, Filipowski ożenił się z córką Skalskiego i już w roku 1613 mieszkał razem z teściem. Mógł więc przejąć część klozków drzeworytowych z warsztatu Skalskiego i użyć w inkryminowanym *Rybałcie*¹⁷.

Jak wynika z zestawionych wcześniej ilustracji (il. 10–11), między dwiema kartami tytułowymi, pochodzącymi z tego samego roku, zachodzi wiele podobieństw kompozycyjnych oraz graficznych: identyczne obramowanie karty (z rozetkami u góry i na dole), tytuł drukowany antykwą, pod którym w jednym utworze znajduje się winiетка, a w drugim – rycina. Pod nimi w obu przypadkach umieszczono krótkie wiersze, zdradzające charakter i tematykę utworu. Różnica jest tylko ilościowa: w *Uchwale dworskiej*... mamy dwuwiersz, a w *Wódce albo gorzałce* – czterowiersz. Dacie złożono natomiast takimi samymi czcionkami. Co istotne, w żadnym z tych druków nie podano miejsca powstania. Zbieżność między dwiema kartami jest zatem łatwa do uchwycenia.

Kolejnym argumentem przemawiającym za rozpoznaniem w anonimowym drukarzu *Uchwały dworskiej*... Bazylego Skalskiego jest użycie charakterystycznego finalika, pojawiającego się zarówno w omawianym dziele, jak i w innych materiałach oficyny (il. 15–16). Porównajmy materiał z trzech druków z lat 1614–1615. Nie ma wątpliwości, że w zasobach drukarni Skalskiego znajdował się omawiany ozdobnik (trzeba jednak pamiętać, że materiały graficzne czasami wędrowały między oficynami).

Z drukami Skalskiego łączy się także winiетка z wizerunkiem maszkarona umieszczana zwykle na końcu druku. Ten konkretny ozdobnik pojawił się w wielu szesnasto- oraz siedemnastowiecznych produktach z różnych krakowskich oficyn (np. z drukarni Piotrkowczyka). Miał on pochodzić ze wzorów Josta Ammana¹⁸, a więc jeszcze z szesnastowiecznego niemieckiego wzornictwa. Był to zatem dość stary oraz powszechnie dostępny wzór. Warto jednak zauważyć, że znajdował się również w zasobach oficyny Skalskiego¹⁹. Należy także przyjrzeć się fragmentowi kółka na wstędze po prawej stronie.

¹⁷ A. Franczyk-Cegła, dz. cyt., s. 452–454.

¹⁸ M. Komorowska, *Piotrkowczykowie. Z dziejów drukarstwa krakowskiego przełomu XVI i XVII wieku*, Kraków 2023, s. 273.

¹⁹ Również Joachim Lelewel podaje takiego właśnie maszkarona jako używanego w drukarni Skalskiego; zob. J. Lelewel, *Bibliograficznych ksiąg dwoje*, t. 2, Wilno 1826, tabl. XIII.

15. Maszkaron z ostatniej karty
Uchwały dworskiej na Tatary.

16. Maszkaron z druku Bazylego
Skalskiego *Gratulatio Stanislawo
Lubinski abbati Tinicensi...*,
Kraków 1618.

17. Maszkaron z *Elenchi sophistici*
Fausta Socyna, Raków 1625. Podobny
maszkaron z niewielkimi zmianami
obecny w późniejszym o 11 lat od
Uchwały dworskiej na Tatary druku
z oficyny Sebastiana Sternackiego.

Lekkie uszkodzenie widoczne jest zarówno w *Uchwale dworskiej...*, jak i drukach krakowskiego typografa²⁰ (zob. il. 16–17).

Badanie użytej w utworze czcionki nie zawsze pozwala w sposób pewny przypisać druk konkretnemu wydawcy. Od końca XVI wieku takiego samego kroju szwabachy używało coraz więcej warsztatów, a w XVII wieku krój ten stopniowo ulegał standaryzacji, co sprawia, że identyfikacja drukarni

²⁰ W wyprasowanym przez Skalskiego utworze Krzysztofa Chodkiewicza *De beato Stanislao Kostka...* (Biblioteka Narodowa, sygn. SD XVII.3.1515) z 1606 roku nie ma jeszcze tego uszkodzenia, natomiast w wydany przez krakowskiego drukarza w 1609 roku dziele *Toruńskie nocy* Stanisława Grochowskiego (Biblioteka Jagiellońska, sygn. St. Dr. 1471 I) oraz kolejnych produktach z jego oficyny – widzimy wskazany ubytek.

Zestawienie wybranych liter z *Uchwały dworskiej na Tatary* oraz oznaczonego wydawniczo druku Skalskiego wygląda następująco²³:

*Uchwała dworska
na Tatary*
(20 ww. = 88 mm):

Druk Skalskiego:
Jan Krajewski, *Ucisk koronny*,
Kraków 1615 (20 ww. = 80 mm):

 20. Litera „a”	 25. Litera „a”
 21. Litera „ę”	 26. Litera „ę”
 22. Litera „ć”	 27. Litera „ć”
 23. Litera „ż”	 28. Litera „ż”
 24. Litera „ś”	 29. Litera „ś”

Poniżej przedstawię wygląd tych samych liter w drukach z podobnego okresu, wytoczonych w innych krakowskich drukarniach, Piotrkowczyków i Szymona Kempiniego. Już sam krój pisma (o zbliżonym stopniu) jest znacząco odmienny:

W. Wielogórski, *Klejnot wielce pocieszny Koronie Polskiej...*,
Kraków 1612, wydrukowany
w warsztacie Piotrkowczyka:

J. Opolski, *Łąznia przykrogorąca człowieka w powszedniem grzechu umierającego...*,
Kraków 1615, wydrukowana w oficynie
Szymona Kempiniego:

 30. Litera „a”	 35. Litera „a”
 31. Litera „ę”	 36. Litera „ę”
 32. Litera „ć”	 37. Litera „ć”
 33. Litera „ż”	 38. Litera „ż”
 34. Litera „ś”	 39. Litera „ś”

Jak tożsame są litery *Uchwały dworskiej na Tatary* (il. 20–24) i druków z warsztatu Skalskiego, tak też identyczne są zastosowane w satyrze z 1614 roku i innych produktach oficyny inicjały.

²³ Trzeba przy tym pamiętać o drobnych różnicach występujących w materiale porównawczym, mogących wynikać ze stopnia zużycia garnituru lub poszczególnych czcionek albo wad druku, np. nadmiaru farby skutkującego „zalaniem” litery.

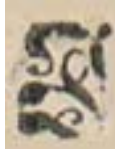
40. Inicjał „N” (1,3×1,2 mm)
z *Uchwały dworskiej na Tatarzy*.

41. Identyczny inicjał z druku Skalskiego:
*Biernat z Krakowa, Prognosticon albo
obwieszczenie przygód i przypadków*,
Kraków 1611.

42. Inicjał „J” (8×6 mm)
z *Uchwały dworskiej
na Tatarzy*.

43. Inicjał „J” (8×6 mm)
z *Ucisku koronnego*
Jana Krajewskiego,
Kraków 1615. Druk
z oficyny Skalskiego.

44. Inicjał „J” z *Katalogu abo
sumariusza żywotów...*
Tomasza Romana, Kraków
1615. Druk z takim samym,
ale nieuszkodzonym
inicjałem z oficyny Szymona
Kempiniego:

Zwróćmy uwagę, że na inicjałe z literą „J” z zasobów Skalskiego widoczne są uszkodzenia klocka²⁴. Miejsca te, znajdujące się w środkowej części inicjału oraz na górze i na dole, wskazano strzałkami. Destrukty w tych samych miejscach ma inicjał joty użyty w satyrze z 1614 roku.

Dopomóc w zidentyfikowaniu drukarza może również dedykacja zamieszczona w *Uchwale dworskiej na Tatarzy*. Pod preliminarium widnieją litery „B.S.”, które w bibliografii Estreicherów (gdzie kryptonim podano mylnie jako „S.B.”) uznano za podpis autora druku i zaproponowano przyznanie autorstwa utworu nieznanemu dziś szerzej Stanisławowi Baranowskiemu²⁵, który miał pisać tego typu „liche wiersze”²⁶. Wiedząc o praktyce umieszczania przez drukarzy przedmów lub dedykacji (np. w celu pozyskania nowych mecenasów, dofinansowujących oficynę) do wydawanych przez nich druków, możemy zaproponować odczytanie inicjałów jako początkowych liter nazwiska „Bazyli Skalski”. Zwłaszcza że znamy dwa dzieła, które Skalski poprzedził dedykacją: *Traktat nowy o zwiastowaniu anielskim*

²⁴ Należy pamiętać, że mogło to być związane ze złym odbiciem inicjału.

²⁵ Rozważania nad możliwym autorstwem Stanisława Baranowskiego powinny się stać przedmiotem oddzielnego artykułu.

²⁶ K. Estreicher, *Bibliografia polska*, t. 27, wyd. S. Estreicher, Kraków 1929, s. 1.

Prawdopodobnie zatem w przypadku *Uchwały dworskiej na Tatary* mamy do czynienia z dwoma odrębnymi autorami: twórcą dedykacji i twórcą satyry. Pierwszym mógłby być Bazyli Skalski, drugi na obecnym etapie badań pozostaje anonimowy.

Zwróćmy jeszcze uwagę na powstały w roku 1607 anonimowy utwór *Korona Polska barzo smutna*³⁰ (drukarz tej broszury także jest nieznan), w paru aspektach zbieżny z *Uchwałą dworską na Tatary*. Pod dedykacją dla Zygmunta Kazanowskiego także znajdują się inicjały „B.S.” Poza tym *Korona Polska barzo smutna*, tak jak anonimowa satyra, została napisana strofą saficką, a tematy poruszane w obu utworach są podobne (zagrożenie ze strony tatarskiej oraz inne niebezpieczeństwa, z którymi Rzeczpospolita musiała się mierzyć w tamtym czasie). Mogłoby to oznaczać, że oba utwory napisał ten sam autor i jest on także twórcą preliminarium. Z drugiej strony może to być argument za tezą, zgodnie z którą oba anonimowe druki pochodziły z oficyny Skalskiego i dlatego to on napisał do nich dedykacje. Należy również odnotować fakt, że Skalski często używał kursywy w dedykacjach drukowanych przez siebie utworów³¹. Wzmiankowane wyżej teksty mogły więc wyjść z warsztatu krakowskiego drukarza, ale niewykluczone, że obie dedykacje były jego pióra.

Jak uwidaczniają przeprowadzone analizy i porównania, istnieje wiele podobieństw między *Uchwałą dworską na Tatary* a drukami z oficyny Bazyliego Skalskiego. Zauważone zbieżności z materiałem typograficznym oficyny Skalskiego i praktyką sygnowania wierszy dedykacyjnych nie przesądzają jednak kategorycznie o słuszności zaliczenia *Uchwały dworskiej na Tatary* w poczet jego publikacji. Trzeba pamiętać m.in. o wypożyczaniu drzeworytów między oficynami i ujednocającym się kroju szwabachy. Podobnie inicjały „B.S.” pod dedykacją mogły wskazywać autora *Uchwały dworskiej na Tatary*, a nie jej drukarza.

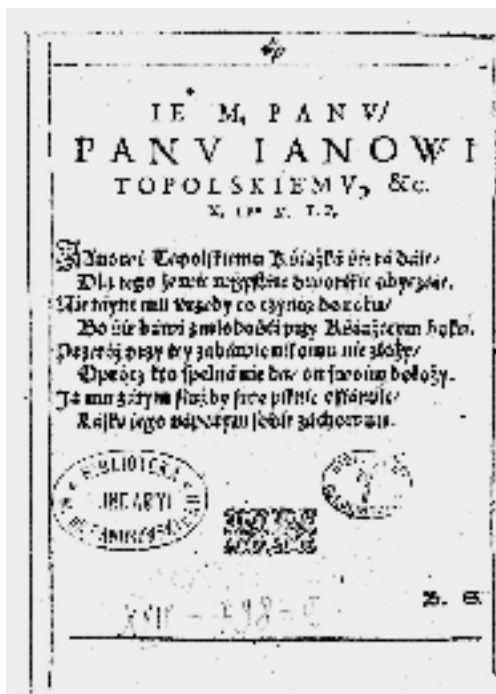
Mimo tych wątpliwości, po ustaleniu, że w *Uchwale dworskiej na Tatary* i w przypisanych Skalskiemu drukach identyczne są zdobniki, układ karty tytułowej, krój szwabachy oraz ubytki w inicjałach, a także biorąc

³⁰ *Korona Polska barzo smutna prośby serdeczne czyni do swych wszystkich synów koronnych, aby poniechali tych rozruchów, a spólną zgodę uczyniwszy, w miłości braterskiej, każdy wedle możności swej, tym nieprzyjacielom, którzy się na nie targają, odpór dali [...]*, Kraków 1607, Biblioteka Ossolineum, sygn. XVII-779. Druk przypisano Sewerynowi Bączalskiemu; zob. *Katalog starych druków Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich. Polonica wieku XVII...*, t. 1, s. 68.

³¹ Tamże, s. 577. Wytłoczenie tekstu dedykacji kursywą być może miało na celu odróżnienie autora preliminarium od twórcy utworu, jednakże taki zabieg mógł też jedynie odróżniać typograficznie paratekst od tekstu głównego.

46. Dedykacja dla Zygmunta Kazanowskiego sygnowana literami „B.S.” z *Korony Polskiej barzo smutnej*, Kraków 1607.

47. Dedykacja z *Uchwały dworskiej na Tatarzy* podpisana inicjałami „B.S.” (k. AIV).

pod uwagę możliwość sygnowania przez typografa dedykacji Janowi Topolskiemu (gdy inicjały „B.S.” potraktujemy jako początkowe litery jego nazwiska), możemy z dużym prawdopodobieństwem stwierdzić, że to Bazyli Skalski wydrukował anonimową *Uchwałę dworską na Tatarzy*. Co prawda nie zdołaliśmy odnaleźć rozstrzygających argumentów, ale nagromadzenie komponentów i praktyk typograficznych znanych z druków krakowskiego typografa w anonimowej satyrze nie pozwala sądzić inaczej.

Kwestia autorstwa druku pozostaje natomiast zagadką.

Bibliografia

ŹRÓDŁA

- Biernat z Krakowa, *Prognosticon albo obwieszczenie przygód i przypadków*, Kraków 1611, Biblioteka Kórnicka, sygn. 12579.
- Breve encomion Reverendissimi Domini...*, Kraków 1615, Biblioteka Ossolineum, sygn. XVII-1097.
- Cichocki Kasper, *Alloquiorum Osiecensium sive variorum familiarium sermonum libri quinque...*, Kraków 1615, Biblioteka Narodowa, sygn. SD XVII.3.1672.
- Gratulatio Stanislao Łubinski abbati Tinicensi...*, Kraków 1618, Biblioteka Narodowa, sygn. SD XVII.3.15479.
- Grochowski Stanisław, *Hymny kościelne z brewiarza rzymskiego*, Kraków [1611], Biblioteka Ossolineum, sygn. XVII 4267 adl.
- Kobyliński Krzysztof, *Eqvitis Poloni, variorum epigrammatum ad Stanislaum Rozimontanum libellvs*, Kraków 1558, Biblioteka Jagiellońska, sygn. St. Dr. Cim. 4417.
- Korona Polska barzo smutna*, Kraków 1607, Biblioteka Ossolineum, sygn. XVII-779.
- Krajewski Jan, *Ucisk koronny*, Kraków 1615, Biblioteka Ossolineum, sygn. XVII-3887.
- Opolski Jan, *Łażnia przykrogorąca człowieka w powszedniem grzechu umierającego...*, Kraków 1615, Biblioteka Narodowa, sygn. SD XVII.3.16055.
- Potański Jurek, *Wódka albo gorzałka*, Kraków 1614, Biblioteka Kórnicka, sygn. 12888.
- Rejestr do porządku i do artykułów prawa magdeburskiego*, Kraków 1567, Biblioteka Czartoryskich, sygn. 2067 I Cim.
- Roman Tomasz, *Katalog abo sumariusz żywotów...*, Kraków 1615, Biblioteka Narodowa, sygn. SD w.1.801a adl.
- Socyn Faust, *Elenchi sophistici*, Raków 1625, Biblioteka Narodowa, sygn. SD XVII.2.98.
- Sornatowicz Jacek, *Epithalamium albo Wiersz Ślubny...*, Kraków 1614, Biblioteka Uniwersytetu Warszawskiego, sygn. sd.713.2437.
- Sornatowicz Jacek, *Triumf niezwycciónemu monarsze Zygmuntowi III*, Kraków 1611, Biblioteka Narodowa, sygn. SD XVII.3.727.
- Uchwała dworska na Tatory*, 1614, Biblioteka Ossolineum, sygn. XVII-798-II.
- Uchwała dworska na Tatory*, 1614, Biblioteka Jagiellońska, sygn. 1044 I Mag. St. Dr.
- Wielogórski Wojciech, *Klejnot wielce pocieszny Koronie Polskiej...*, Kraków 1612, Biblioteka Uniwersytetu Warszawskiego, sygn. sd.713.2764.
- Wyprawa plebańska*, Kraków 1590, Biblioteka Narodowa, sygn. SD XVI.Qu.6453.
- Żebrowski Szczęśny, *Zwierciadło roczne na trzy części rozdzielone...*, Kraków 1603, Biblioteka Narodowa, sygn. SD XVII.3.3046.

OPRACOWANIA

- Badecki Karol, *Literatura mieszczańska w Polsce XVII wieku*, Lwów 1925.
- Brückner Aleksander, *Studia nad literaturą polską XVII wieku*, „Rozprawy Akademii Umiejętności. Wydział Filologiczny” 1919, t. 12.
- Buchwald-Pelcowa Paulina, *Cenzura w dawnej Polsce. Między prasą drukarską a stosem*, Warszawa 1997.
- Carter Harry, *A View of Early Typography: Up to About 1600*, London 2002.
- Drukarze dawnej Polski od XV do XVIII wieku. Tom 1: Małopolska. Część 1: Wiek XV–XVI*, red. A. Kawecka-Gryczowa, Wrocław 1983.
- Drukarze dawnej Polski od XV do XVIII wieku. Tom 1: Małopolska. Część 2: Wiek XVII–XVIII*, t. 1, A–K, red. J. Pirożyński, Kraków 2000.
- Drukarze dawnej Polski od XV do XVIII wieku. Tom 1: Małopolska. Część 2: Wiek XVII–XVIII*, t. 2, L–Ż i drukarnie żydowskie, red. J. Pirożyński, Kraków 2000.
- Estreicher Karol, *Bibliografia polska*, t. 27, wyd. S. Estreicher, Kraków 1929.

- Franczyk-Cegła Agnieszka, *Problemy metodologiczne w identyfikacji anonimów typograficznych na podstawie druków krakowskich z lat 1601–1620*, „Terminus” 2019, nr 4.
- Juda Maria, *Pismo drukowane w Polsce XV–XVIII wieku*, Lublin 2001.
- Katalog starych druków Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich. Polonica wieku XVII*, t. 1, oprac. B. Górski, W. Tyszkowski, Wrocław 1991.
- Komorowska Magdalena, *Piotrkowczykowie. Z dziejów drukarstwa krakowskiego przełomu XVI i XVII wieku*, Kraków 2023.
- Lelewel Joachim, *Bibliograficznych ksiąg dwoje*, t. 2, Wilno 1826.

Uchwała dworska na Tatary [The court's resolution against the Tatars] (1614) and Its Anonymous Printer: An Attempt to Identify the Printer

SUMMARY

Uchwała dworska na Tatary [The court's resolution against the Tatars] is an anonymous satirical poem from 1614, whose printer and place of publication remain unknown. This article attempts to identify the work's printer and, by extension, its place of publication. To this end, the print's distinctive features, such as its font, vignettes, compositional layout, and frames, are compared with works issued by contemporary printers. This analysis of the material components enables the identification of the most probable printer with a high degree of certainty.

KEYWORDS

attribution, Baroque, satire, printer, Owlglass literature, Bazyli Skalski

Zakład Narodowy im. Ossolińskich dokonuje zastrzeżenia swoich praw wobec wszelkich działań związanych z eksploracją tekstów zamieszczonych w niniejszej publikacji oraz wszystkich dotyczących niej danych, zarówno w całości, jak i w części, w tym wykorzystywania na potrzeby jakichkolwiek technologii służących do generowania, analizowania tekstów i danych oraz uczenia maszynowego. Działania te, podejmowane bez pisemnej zgody wydawcy, stanowiąc będą naruszenie jego praw.